

TORNANT AL FUTUR. Un altra mirada per la transformació urbana contemporània.

Francesc PEREMIQUEL LLUCH

En un moment de profunda incertesa, mirar enrere podria ajudar-nos a anar endavant. Alguns elements de la transformació urbana del passat recent permeten plantejar-se algunes línies d'actuació futures. La situació que vivim no és nova, però això no significa que siguin les solucions passades la resposta literal als desafiaments presents. La referència a alguns fets succeïts entre els anys 1980 i 2010, permet encarar algunes de les qüestions que la nova urbanística hauria d'incorporar, tant des del punt de vista preventiu com propositiu. El que es planteja és una mirada intencionada al passat, fent memòria per extreure algunes línies estratègiques d'actuació futura.

Transformació urbana, estratègia urbana, projecte urbà.

BACK TO THE FUTURE. A different perspective on the contemporary urban transformation.

At a time of deep uncertainty, looking back could help us move forward. Some elements of the urban transformation of the recent past can give some future lines of action. The situation in which we live is not new, but it does not mean that the solutions of the past are the answers to the challenges of the present. The reference to some events that occurred between 1980 and 2010, can face some of the issues that the new planning should incorporate both from the preventive point of view and propositional. What is proposed is a deliberate look into the past, remembering to draw some strategic lines of future performance.

Urban transformation, urban strategy, urban project.

A principis dels anys vuitanta es va iniciar un cicle llarg -de trenta anys- ple d'èxits i que ens ha portat fins avui, en el que la reconstrucció de la ciutat com a principi ha estat el criteri de bona part de l'acció transformadora. El que ha succeït aquests anys es pot considerar espectacular, però segurament no és massa diferent del que havia passat en altres períodes i, malauradament, tampoc era massa diferent al que ens ha abocat a la crisi actual.

Sembla oportú rellegir el període, no tant per descriure el que ha succeït -abastament conegut i divulgat-, com per veure on han estat els desafiaments i les oportunitats, algunes estratègies, descobrir-hi alguns aspectes ideològics i, finalment, poder plantejar cap on, potser, es podria orientar el futur.

Reconèixer la pròpia realitat és el primer pas per transformar-la. Vivim avui en un entorn de qualitat en el que es pensa que "tot està fet". Doncs potser no! Segurament podem reconèixer espais abandonats, recintes obsolets, àrees industrials a reciclar, servituds geogràfiques per integrar, teixits inacabats, espais sense vertebració ni identitat, territoris inaccessibles i degradats. Espais d'oportunitat, en definitiva, en els que implementar nous projectes en resposta a tants desafiaments contemporanis.

A Europa s'havia arribat, durant la dècada dels seixanta, a la màxima expressió del poder immobiliari i de la capacitat de construcció urbana quantitativament i qualitativa que fins llavors s'havia conegut. Era el moment dels més grans projectes d'habitatge massiu, de les més grans operacions de descentralització urbana i de creació de nous assentaments urbans, de les megaestructures edificatòries, de les grans autopistes urbanes, de la gran expansió territorial, dels grans equipaments... un temps d'eufòria col·lectiva que culminava un període també llarg de modernització i creixement després de la reconstrucció de postguerra.

Els anys setanta suposen un canvi de cicle, que es produeix com a conseqüència d'una llarga crisi iniciada cap a la meitat dels anys seixanta amb el qüestionament dels valors socials de l'època (maig del 68), i té el seu moment clau l'any 73 amb la crisi econòmica derivada de l'encariment del petroli. I en poc temps tot entra en crisi. Moltes grans immobiliàries fan fallida o desapareixen, i les que sobreviuen passen a un discret segon pla e inactives. Les previsions de creixement del planejament no sols no es poden desenvolupar sinó que cal anar endarrere desfent les expectatives creades i desclassificant sòl. El ritme de producció és fa més petit, queden molts sòls compromesos i

molts espais urbans inacabats. Molts drets urbanístics obtinguts de manera irregular i altres inviables queden congelats. En tot cas, la construcció de la ciutat s'atura, tant des de la perspectiva pública com privada.

A partir dels anys vuitanta es comença a perfilar la necessitat de reconstruir la ciutat. La crisi dels anys setanta reclamava la necessitat de començar de nou, de re-inventar-se, de re-fundar la disciplina i, com sol ser habitual, els joves sense prejudicis són els que lideren la reconstrucció física de la ciutat e ideològica de la disciplina. Si bé no ignoren el passat, sí que el deixen de costat, en un intent desacomplexat de començar de zero, tornant a les arrels, amb una visió crítica i sense compromisos. De fet, la majoria no formen part del sistema o, voluntàriament, es situen fora d'ell per crear-ne un de nou. Caldrà canviar-ho tot perquè res no canviï.

La reconstrucció de la ciutat busca els seus arguments en la recerca d'oportunitats en les pròpies necessitats, necessitats que sorgeixen precisament de la desfeta del període anterior. Cal acabar el que està començat i cal aprofitar per dotar allò que no està dotat. La reconversió industrial, la recuperació d'espais centrals abandonats i obsolets, siguin recintes militars, platges ferroviàries o ports vells que han quedat inutilitzables pels nous vaixells, es presenten com a oportunitats de fer ciutat i, com no, de negoci, donant sortida a uns terrenys desvaloritzats, degradats i deficientes.

La caiguda del sector immobiliari en conjunt dona l'oportunitat d'una intervenció pública important a un preu assumible. Certes actuacions impulsades des de l'administració durant els anys vuitanta via compra de sòl a bon preu o mitjançant la implantació d'elements urbans que justifiquen la inversió pública s'expliquen des de l'oportunitat que significa poder intervindre en un moment de crisi. La inversió en la millora de l'entorn urbà immediat i la correcció dels dèficits en dotacions seran pràctiques esteses a totes les ciutats. Aquestes intervencions eren sovint finançades amb les plusvàlues del nou desenvolupament urbà fruit de la transformació d'un sòl interior obsolet. Aquesta transformació interior és possible pel desplaçament cap a les perifèries d'activitats econòmiques en un procés de modernització industrial i de desplaçament de la població a la recerca d'un nou equilibri territorial i una millora de les condicions d'entorn i de les rendes urbanes. La millora de l'habitabilitat urbana és un tema recurrent en la reivindicació veïnal.

Per actuar, però, no sols fa falta trobar l'oportunitat, sinó també la motivació i la justificació. Fixar objectius temporals, cridar l'atenció, despertar l'entusiasme són factors que introdueixen una gran dosis de pragmatisme i eviten sovint la confrontació. Comprometre un esdeveniment amb data fixa permet mobilitzar recursos de tota mena. L'IBA de 1987 a Berlín, els Jocs Olímpics del 92 a Barcelona, les Expo de Lisboa, Sevilla o Saragossa en són clars exemples. Algun cas sense esdeveniments rellevants també aposta per la lo-

calització d'equipaments de caràcter supramunicipal o nacional en les operacions de transformació urbana com a motor o catalitzador de la intervenció. Esdeveniments que incorporen la il·lusió col·lectiva, converteixen la ciutat en aparador de si mateixes però també en orgull de la ciutadania que l'habita.

1992 és una data clau. En el moment que es planteja la candidatura als Jocs, del que es tracta és de fixar-se uns objectius a assolir en un temps concret, mobilitzant tots els esforços necessaris i mitjans possibles. Els Jocs del 92 són una fita a assolir que implicarà un projecte col·lectiu de gran abast. El projecte permet mobilitzar sòls expectants de difícil transformació sense una intervenció pública forta en infraestructures i serveis, on s'assaja amb notable èxit el partenariat públic-privat, i s'orienta la manera d'entendre i fer ciutat de manera diferent, recuperant les formes urbanes més tradicionals i on són presents la diversitat funcional, certa intensitat edificatòria, elevat nivell d'urbanització i arquitectura de qualitat. Diners públics invertits en planificació, gestió e infraestructures amb capacitat de mobilitzar i dinamitzar inversions privades. I tot amb un gran encert de posició, en les primeres perifèries urbanes, provocant importants sinergies per la transformació del entorn immediat. Es proposa la transformació de llocs obsolets per una nova urbanitat, es dona sortida a sòls compromesos però inviables, i la ciutat recupera en diferit i amb escreix aquella inversió inicial. No sols es trenca amb les maneres de fer anteriors sinó que s'obre la mirada a una altra direcció, a una altra manera de fer.

La transformació urbana vinculada a determinats esdeveniments catalitzadors d'inversió ha de justificar-se per l'aportació a la ciutat de quelcom més que alguns objectes singulars, admetent d'alguna manera un cert negoci immobiliari. És difícil trobar operacions d'una certa mida que no tinguin producte immobiliari per posar al mercat, ja sigui residencial o per activitats econòmiques, sent el primer el més demandat i lucratiu. Sovint l'habitatge es converteix en l'objecte central de la transformació urbana i territorial contemporània.

L'habitatge és una part important del projecte des del punt de vista immobiliari i econòmic. Just després dels Jocs, no obstant, esclata una crisi immobiliària molt localitzada, fruit també de l'eufòria d'un event que ha posat la ciutat i el país en el món, però que també ha fet pujar els preus. Per sort és només un problema d'oferta i no de demanda. Això permet l'absorció dels stocks amb relativa facilitat amb no menys de tres o quatre anys. De fet, la crisi es perllonga de 1992 a 1996 pràcticament amb un estancament de preus absoluts, el que significa una davallada de preus en termes relatius.

Cap a finals dels anys noranta i principis d'aquest segle comença la fase més expansiva del període. És el moment en que es materialitza bona part de les accions preparatòries prèvies i en el que es conforma un sector immobiliari

potent basat més en l'evolució de preus i en les expectatives de negoci que no pas en una necessitat preemptòria d'habitatge. Efectivament, el que passa és que un sector en expansió crida l'immigració que es converteix en el substrat de base per poder millorar l'estatus social de la població establerta i així, amb el canvi de casa es crea una gran demanda entre real i fictícia. Real pels nouvinguts, de millora patrimonial pels autòctons i negoci per a tots.

La realitat actual no és massa diferent del que passava entre el final dels cinquanta i principi dels seixanta. Mentre una part de la població millora la seva situació social i econòmica, l'altra empitjora la seva capacitat d'accés a l'habitatge i sorgeix la necessitat d'actuació dels poders públics en el mercat de l'habitatge, intervenint en la producció, en la legislació, en la fiscalitat i en la planificació. Els grans polígons, públics i privats, es plantejaren com l'oferta d'habitatge assequible al creixement de la població i les necessitats d'allotjament dels nouvinguts. Als anys setanta, Canaletes, Sant Joan o Montigalà, en l'àmbit metropolità de Barcelona, són alguns dels grans creixements propers fracassats, però també hi ha les noves ciutats de Gallecs, Martorell o Cerdanyola que seran revisades després de la crisi dels setanta i acabaran en operacions fragmentades. Les previsions quantitatives del creixement que havien donat lloc a aquelles planificacions, de sobte s'aturen i el territori hipotecat haurà de ser objecte de nova planificació, amb altres criteris, densitats e intensitats d'edificació buscant l'oportunitat, amb intervenció pública de manera més o menys directa.

El Pla General del 1976 aposta per unes peces petites de mida, abastables per operadors petits i de gestió senzilla, amb abundància de domini públic per satisfer les necessitats pròpies i les de les àrees contigües, intensitats d'edificació moderades però amb edificació concentrada i continuïtat urbana. El Pla no preveu massa creixement, només extensió i dispersió de població: la mateixa gent amb millors condicions d'habitabilitat.

Recentment, poc abans d'esclatar la crisi, es fan, i s'aproven, els plans més expansius dels últims 30 anys. Dues operacions paradigmàtiques són el Prat Nord i l'eixample de Vilanova, però també tot el programa de les ARE (Àrees Residencials Estratègiques) que pressuposa la construcció massiva d'habitatge arreu de Catalunya, amb projectes que, de manera quantitativa, capgiren el creixement de les poblacions i suposen una inversió pública elevadíssima. Poc abans, algú havia plantejat la necessitat de construir 400.000 habitatges a Catalunya per la via d'un concurs convocat per la revista *Quaderns d'Arquitectura i Urbanisme*. L'argument que ho sustentava era la necessitat de provisió d'habitatge a bon preu i el desenvolupament equilibrat del territori, però en realitat el que hi havia eren grans operacions immobiliàries conduïdes des de l'administració pública, convertida indirectament en l'actor principal del mercat, que pretendrà intervenir-hi de manera directa condicionant-lo. La crisi actual, de mo-

ment, ho ha tornat tot al seu lloc i amb prou feines és possible abordar algun dels projectes.

Recentment s'ha posat sobre la taula la recuperació de projectes d'una certa grandària, potser de desmesura, amb un programa singular per recuperar un cert dinamisme econòmic. El projecte Barcelona World de Salou té a veure, també, amb el problema de donar sortida a un sòl vinculat a Port Aventura que necessita una excusa per desfermar l'especulació i obrir la possibilitat de liquidació de l'actiu. Amb grans titulars de premsa s'entusiasma al públic i es crida a possibles inversors estrangers; s'invoquen expectatives d'inversió i ocupació i s'eludeix així la discussió més concreta i s'obre la porta al laissez faire. El trasllat de l'operació de Barcelona a Tarragona permet col·locar en el mercat un actiu immobiliari devaluat i sense sortida, el més gran de Catalunya a dia d'avui. En tot cas, l'operació immobiliària no és massa diferent a la que va permetre posar en joc als anys vuitanta els actius de la perifèria de Barcelona, propietat també d'entitats financeres, en ocasió i excusa dels Jocs del 92.

Eurovegas, per sort un projecte desestimat a Catalunya, és una operació d'enorme impacte més enllà de l'econòmic o urbanístic: es tracta d'un problema polític. Com es pot deixar en mans d'un sol agent immobiliari una superfície d'aquest magnitud, que implica un volum de gent important (45.000 votants entre directes e indirectes) i que segur té efectes en l'entorn immediat i no tan immediat creant servituds d'accessibilitat, neteja, energia, etc. sobre l'entorn metropolità sense continuïtat amb res i amb més poder polític i capacitat d'influir que molts dels alcaldes metropolitans? El problema és la mida, el problema és l'ús, el problema és financer, el problema és legal, el problema és que no és políticament assenyat ni està democràticament consensuat, però sobretot el problema és que no està físicament en continuïtat i no aporta res a l'entorn en el que s'ubica. Un creixement d'aquestes característiques no és sostenible, ni en l'espai ni en el temps.

L'impacte polític d'aquest projecte sobre la governabilitat és previsible. Segons es llegeix a la premsa diària, tots els requeriments legislatius que fa l'operador són atesos: des de legislació específica, la no limitació d'alçades, tractaments fiscals especials, etc. S'està fent un nou estat dins del estat? És difícil, per no dir impossible, de trobar a Europa operacions d'aquestes característiques des dels anys cinquanta, en que es va abandonar la idea de fer noves ciutats. La crisi, però, no ha significat un replantejament, ans el contrari, encara hi ha qui pensa en aquells gloriosos temps, i fomenten la transformació de part del Port de Barcelona en barri residencial, i continuen pensant en gratacels per finançar infraestructures.

Els Plans Directors Territorials llargament reivindicats veuen la llum durant el període expansiu i justifiquen massives qualificacions de sòl i previsions

de creixement, comprometen sòl que segurament ja haurà esta finançat pels bancs als especuladors immobiliaris i per tant passarà a formar part de les pèrdues que portaran a la fallida de les entitats financeres.

Però, cal o no fer habitatges? Segons el Pla Nacional de l'Habitatge caldria donar resposta a una demanda latent que no pot accedir al mercat, a la que cal facilitar-li l'accés. Aquesta demanda es demostra, poc temps més tard, in-existent e insolvent. En realitat no és ni inexistent ni insolvent, probablement el qualificatiu més adequat és inoportuna. La demanda existeix, la solvència es relativa i el que és segur és que el moment no és l'oportú.

En un país, el creixement i el progrés necessiten una base demogràfica adequada. La quantitat de població, la seva adequada estructura social, la distribució territorial i les formes d'allotjament són factors clau pel desenvolupament. En aquest període, el creixement poblacional, la seva redistribució territorial i les noves formes d'allotjament han estat elements clau per explicar la transformació de les ciutats i el creixement del país. Les polítiques d'habitatge en els seus diferents aspectes condicionen i estan condicionades per tots aquests aspectes. Pensar el futur sense mirar l'estructura demogràfica, el creixement de la població, la seva distribució i les formes d'allotjament és un greu error. Cal més població, més ben distribuïda i millor allotjada si volem fer una societat amb futur.

Sovint els projectes serveixen per justificar determinades actuacions. Al darrera d'arquitectures de qualitat, tant en obra pública com privada, sovint es justifica un tipus de projecte aliè a la tradició urbana del lloc, s'amaguen interessos inconfessables o senzillament es desvia l'atenció. "De fora vingueren i de casa ens tragueren" diu la dita popular. L'experiència de Diagonal Mar ja va ser quelcom semblant: una immobiliària de fora va implantar un producte estrany que no s'entén encara avui. El problema de la identitat no és un problema urbanísticament menor si es vol fer ciutat. Això no és nou, els principals inspiradors de molts projectes dels anys seixanta ho fan des de la modernitat i voluntat d'innovació més contundent, només cal analitzar amb una mica d'atenció alguns dels discursos dels membres del Team X per adonar-se'n. El discurs intel·lectual i disciplinar es converteix sovint en aval al despropòsit i en una justificació de l'especulació i el malbaratament. L'espectacle, arquitectònic i tecnològic, no ho justifica tot. Com deia Coderch, "no son genios lo que necesitamos hoy".

L'èxit, però, no està sempre garantit per la via única de l'arquitectura si busquem els efectes més enllà del propi àmbit d'actuació. L'encert en la localització de l'actuació i l'oportunitat en el temps produeixen efectes col·laterals i altres impactes indirectes i complementaris fonamentals perquè l'actuació no quedi limitada a ella mateixa. El projecte, no escrit però si assumit i compartit com objectiu, és més important que la singularitat conjuntural. La super-

posició i juxtaposició d'accions en l'espai i en el temps fruit d'un consens respectuós són, segur, garantia de bons resultats.

Aquesta relectura ràpida del període, ple d'èxits però també d'ombres, ens porta a preguntar-nos: Quines són les qüestions clau per avançar? Algunes idees presents en la transformació contemporània recent, encara que no siguin respostes definitives, cal tenir-les en compte:

1. Repensar els compromisos i fixar nous objectius. La ciutat que tenim ja és passat i respon a un temps i un model que ja és antic. Hi ha llocs i projectes compromesos que cal repensar. És un moment diferent i les circumstàncies han canviat, res tornarà a ser el mateix. “Hay que hacer lo que se debe, no lo que se puede o se quiere”, aquesta és una invitació al rigor en els objectius i les prioritats. Ha passat el temps de l'exhibició i la desmesura. Però això no s'arregla deixant buit i abandonat el que està construït. Cal tenir uns nous objectius programàtics que permetin optimitzar els recursos e infraestructures disponibles. Disposar d'una base demogràfica més gran i equilibrada és segurament l'objectiu més obert, genèric i ambiciós dels possibles. Una població de 10.000.000 d'habitants a Catalunya segurament faria un país més pròsper des de tots punts de vista, no sols per l'optimització de les infraestructures i el potencial de generació de riquesa, sinó també pel poder polític que representa i la capacitat transformadora que suposa.

2. Descobrir les oportunitats. Existeixen territoris malmesos, espais expectants, degradats, abandonats, amb una posició privilegiada i un potencial estratègic important. La segona perifèria, aquella que no ocupa una posició de centralitat directa per continuïtat amb el centre però amb fortes polaritats i capacitat de centralització, és un territori per ser recolonitzat. El reconeixement de l'oportunitat i la seva posada en valor -el pensament positiu sobre el mateix, en definitiva- és l'actitud necessària.

Avui, molts teixits industrials ja estan amortitzats, alguns són obsolets en la seva urbanització i són de difícil encaix. Molts estan semi-abandonats. Pensar en el seu reciclatge, tant per la via de la modernització del teixit productiu com per la millora de la seva urbanització e imatge és una possibilitat. L'altra, l'aprofitament de la infraestructura per ubicar el nou teixit residencial, terciari i d'activitats o mixtes com demana el segle XXI, sense necessitat d'urbanitzar nou sòl però desenvolupant projectes d'una certa mida.

3. La mesura és la garantia del resultat. Controlar la mida: tot amb mesura. Bona part dels problemes d'avui neixen de la desmesura. De fer coses més enllà del que és factible i econòmicament assumible. És important observar com la fragmentació ordenada de les operacions ha estat un factor d'èxit: la diversitat del risc i la diversitat del resultat són dos factors fonamentals. Definir i orientar processos globals és més important que les solucions específiques.

La fixació d'objectius temporals és una eina fonamental per catalitzar i concentrar esforços i per generar il·lusió col·lectiva. Però, sobretot, permet avaluar resultats.

4. L'habitatge, l'escola i la resta: La proximitat hauria de ser un objectiu fonamental. Per evitar desplaçaments innecessaris -amb el consum de temps i energia que suposa- caldria recuperar conceptes com les àrees ambientals o les unitats veïnals. El sentit de pertinença es posa més de manifest en les comunitats petites, amb major cohesió social. La identitat/ identificació han de ser valors complementaris. Abans que mobilitat, cal connectivitat i flexibilitat. La ciutat a peu no sols és més sostenible sinó que també és més agradable. Per mantenir la identitat cal apostar per la discontinuïtat, però això requereix una reflexió sobre la mida òptima, l'autosuficiència i l'autonomia.

5. L'activitat fa ciutat. La ciutat es justifica en les relacions i l'intercanvi. Com un ecosistema, com més diversa més rica. Diversitat e intensitat optimitzen l'ús de la ciutat. La complexitat és un factor fonamental d'urbanitat. L'activitat que genera riquesa no és la indústria nociva, molesta e insalubre de fa anys. Avui l'activitat que genera riquesa és aquella que és compatible amb altres usos, que no es segrega de les altres activitats sinó al contrari.

6. Una ciutat saludable i energèticament eficient. "Poden sobreviure les nostres ciutats?" es preguntaven els arquitectes del CIAM als anys trenta. Avui la pregunta és si les persones poden sobreviure "en" les nostres ciutats. Les necessàries condicions d'habitabilitat no afecten només a aspectes físics sinó també psicològics. Contaminació acústica, lumínica, atmosfèrica, olors, seguretat, etc... Una ciutat amable i tranquil·la ajuda a la bona vida, objectiu fonamental de l'habitabilitat urbana.

L'eficiència energètica mesura la relació entre la potència desenvolupada i el consum energètic utilitzat. No es tracta només de consum facturable, que també, sinó de l'esforç de les persones en la seva vida quotidiana. És un problema de diners i emissions, però també de temps, de molèsties i insatisfacció. Més prestacions amb menys consum. Un excés d'urbanització fa una ciutat cara i de manteniment insostenible. Menys carrers i més parcs, més espai lliure privat i menys públic. Menys manteniment, menys desplaçament.

7. Sense negoci (immobiliari), no hi ha ciutat!!! Es evident, però, que ha de ser un bon negoci de tots i per a tots. La ciutat mou molts diners, perquè concentra la major part de l'activitat econòmica i bona part de l'economia bascula al voltant del fet urbà, tant en la seva vessant productiva com de consum, i el negoci immobiliari és una part important d'aquesta activitat. Un negoci que ha de ser sostenible en el temps en benefici de tots, en el que la intervenció dels poders públics ha de ser clara i no entrar en competència. Cal l'acció reguladora més que la intervenció directa.

A més, és necessària la transparència en els processos administratius perquè aquests no siguin la base de la pròpia especulació. La incertesa temporal de qualsevol intervenció administrativa i els actes discrecionals de l'administració, dels que el planejament urbanístic n'és un de fonamental, són la base de tota especulació. La discrecionalitat administrativa, necessària per poder governar, ha d'estar acotada i vigilada; en especial, la consideració d'oportunitat determinada per algunes administracions. Amb transparència i sense informació privilegiada és més fàcil controlar l'especulació. El bon govern passa per una correcta pressa de decisions i per un acord entre els diferents operadors.

8. És moment de reconstruir les nostres ciutats o territori?! Una ciutat sense forma general i fragmentada, producte d'accions juxtaposades i superposades sense o amb poc sentit, sense encaix es tradueix en una ciutat incomprendible. Tanta singularitat només provoca soroll. La bona educació i la urbanitat són conceptes associats als mecanismes de relació que s'estableixen entre les persones, però també aquesta relació educada s'hauria de produir entre les coses, entre arquitectura e infraestructura. L'urbanisme hauria de ser l'eina per afavorir el saber estar i el saber conviure, cosa que no és fàcil. Esborrar del mapa o l'enderroc constructiu no han de fer por; si és per recuperar espais i territoris, és una bona mesura de sanejament urbà.

“El petit és bonic” és es va posar de moda a finals dels setanta. La reconstrucció de Barcelona va començar per aquí: encarregant places i petits projectes d'urbanització a arquitectes joves... entenent que una acció difosa tenia un efecte pedagògic i emocionalment positiu pels ciutadans, i un caràcter social equitatiu: es podia veure i viure la transformació a la vora, era pròxima, diversa i generava identitat. Ens hi podíem identificar i estava controlada, era flexible, amable i saludable. Amb el temps es va anar perdent la mesura i amb ella l'educació i es varen cometre excessos. Tornar a començar pel principi, pels principis, segurament és una bona opció per tornar al futur.